CZU: 343.224.1:343.211:340.5 **https://doi.org/10.59295/sum3(173)2024_21**

RĂSPUNDEREA PENALĂ A MINORULUI ÎN DREPTUL COMPARAT

Elena PÎRĂU,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galaţi, România

În acest articol sunt analizate drepturile minorilor acuzaţi pentru săvârşirea de infracţiuni în contextul procedurilor de justiţie şi anume aspectele importante ce ţin de drepturile fundamentale ale minorilor în cadrul procedurilor judiciare precum, garantarea unui proces echitabil, inclusiv participarea efectivă a unui avocat şi accesul la serviciile acestuia, drepturile minorilor reţinuţi, detenţia preventivă, protecţia împotriva relelor tratamente şi a arestării sau deţinerii în condiţii contrare a dispoziţiilor tratatelor internaţionale precum şi dreptul la un remediu efectiv. De asemenea, sunt analizate principiile directoare ce ţin de privarea de liberate a minorilor, vârsta răspunderii penale a minorilor şi a prevederilor speciale în aplicarea pedepselor penale în privinţa minorilor din diferite state.

Cuvinte-cheie: *proces penal, protecţia minorilor, proces echitabil, dreptul la un recurs efectiv, tratamente inumane şi degradante, dreptul la un remediu efectiv, măsuri preventive, reţinere, arest preventiv, condamnare, executarea pedepsei, extrădare.*

CRIMINAL LIABILITY OF THE MINOR IN COMPARATIVE LAW

This article analyzes the rights of minors accused of committing crimes in the context of judicial proceedings, namely the important aspects related to the fundamental rights of minors in judicial proceedings, such as the guarantee of a fair trial, including the effective participation of a lawyer and access to his services , the rights of detained minors, preventive detention, protection against ill-treatment and arrest or detention in conditions contrary to the provisions of international treaties as well as the right to an effective remedy. Also, the guiding principles related to the deprivation of liberty of minors, the age of criminal responsibility of minors and the special provisions in the application of criminal punishments regarding minors in different states are analyzed.

Keywords: *Criminal process, protection of minors, fair trial, right to an effective remedy, inhuman and degrading treatment, right to an effective remedy, preventive measures, arrest, preventive detention, conviction, execution of sentence, extradition.*

Introducere

Fiecărui copil trebuie să i se respecte şi protejeze demnitatea individuală, nevoile speciale, interesele şi viaţa privată. Dreptul de a fi tratat cu demnitate şi compasiune oferă copilului posibilitatea de a beneficia de un rol important pe tot parcursul procesului judiciar potrivit capacităţilor sale în formare. Minorii au nevoie de o protecţie aparte din partea societăţii, din partea sistemului judiciar, dar şi o protecţie la nivel legislativ. În acest sens, în jurisdicţia internaţională s-au instituit o serie de norme penale speciale care să protejeze minorii.

Mai mult, tinerii sunt o categorie aparte care necesită o adaptare diferită la normele de drept, în special cunoaşterea legii şi a comportamentelor prohibitive în societate. Protecţia tinerilor, dezvoltarea lor armonioasă şi socializarea acestora are o importanţă deosebită, deoarece astfel se asigură în acelaşi timp şi protecţia întregii societăţi, dar şi întreaga ordine de drept.

Statutul copiilor în contextul justiţiei juvenile este reglementat de prevederile generale privind drepturile omului, relevante atât în cazul adulţilor, cât şi al copiilor.

În cazul copiilor, obiectivele justiţiei penale, precum integrarea socială, educaţia şi prevenirea recidivei, constituie principii fundamentale foarte importante.

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [6] prevede drepturi care au o relevanţă deosebită pentru drepturile copilului în cadrul procedurilor judiciare, cum ar fi demnitatea umană, interzicerea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, dreptul la libertate şi la siguranţă, respectarea vieţii private şi de familie, protecţia datelor cu caracter personal, nediscriminarea şi dreptul la o cale de atac eficientă.

Articolul 3 pct.1 din Convenția Internațională cu privire la Drepturile Copilului [7] prevede că în toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate. Astfel, în intervenția organelor de drept în ceea ce privește investigarea infracțiunilor în care sunt implicați minorii trebuie să se țină cont de interesul superior al copilului.

Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale [8] prevede că orice copil are dreptul, din partea familiei, a societății și a statului, la măsuri de protecție decurgând din condiția sa de minor, iar bunăstarea și interesul superior al copilului sunt valori fundamentale împărtășite de toate statele membre, care sunt promovate fără niciun fel de discriminare.

Interesul superior al copilului este principiul fundamental conform căruia se favorizează autonomia drepturilor minorilor, bazată pe recunoașterea vulnerabilității și necesitatea protejării acestei categorii.

Conceptul este integrat în cadrele normative ale mai multor state și guvernează procesul judiciar în ceea ce privește chestiunile care afectează copiii la nivel național și global. Regulile privind interesul superior al copilului sunt privite prin prisma maximizării rezultatelor de dezvoltare ale copilului, presupunând că un copil al cărui „interese" sunt protejate are o șansă mai bună de a deveni o persoană bine adaptată din punct de vedere social, un cetățean productiv și prosper.

Principii directoare privind privarea de liberate a minorilor

În Recomandarea CM/Rec(2008)11 al Comitetului de Miniștri către statele membre privind normele europene pentru delincvenții minori care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri [11] sunt enunțate câteva principii de bază. Astfel, potrivit recomandării, infractorii minori care fac obiectul sancțiunilor prevăzute de legea penală, sunt tratați cu respect pentru drepturile lor umane fundamentale, iar sancțiunile care pot fi aplicate minorilor, precum și modul de aplicare a acestora, implementarea, se precizează prin lege și se bazează pe **principiul integrării sociale și educației,** dar și pe principiul **de prevenire a recidivei**, fiind determinate și impuse pentru o perioadă minimă necesară și numai într-un scop legitim.

Impunerea și punerea în aplicare a sancțiunilor se bazează pe interesul superior al infractorilor minori, limitați de gravitatea infracțiunilor săvârșite (**principiul proporționalității**) ținându-se cont de vârstă, dezvoltarea fizică și psihică, capacitățile și circumstanțele personale **(principiul individualizării),** stabilite atunci când este necesar prin anchetă psihologică, psihiatrică sau rapoarte sociale.

Potrivit **principiului intervenției minime**, sancțiunile se pun în aplicare fără întârzieri nejustificate și numai în măsura și pentru perioada strict necesară.

Privarea de libertate a minorului este o măsură de ultimă instanță și este impusă și pusă în aplicare pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și urmează a fi depuse eforturi speciale pentru a evita arestarea preventivă. Sancțiunile vor fi impuse și puse în aplicare fără discriminare pe niciun motiv precum: sex, rasă, culoare, limbă, religie, orientare sexuală, opinie politică sau de altă natură, origine, asociere cu o minoritate națională, proprietate, naștere sau alt statut **(principiul nediscriminării).**

Medierea sau alte măsuri reparatorii vor fi încurajate în toate etapele relaționării cu minorii. Minorii nu vor avea mai puține drepturi și garanții legale decât cele oferite infractorilor adulți de normele generale ale procedurii penale.

Orice sistem de justiție care se ocupă de minori trebuie să țină seama în mod corespunzător de drepturile și responsabilitățile părinților sau tutorilor și îi vor implica, pe cât posibil, în proceduri și în executarea sancțiunilor, cu excepția cazului în care acest lucru nu este în interesul minorului. Dreptul minorului la intimitate va fi pe deplin respectat în toate etapele procedurii.

În domeniul extrădării, respectarea interesului superior al copilului cuprinde și dreptul la viața de familie care garantează minorului să nu fie separat de familia sa [13].

Convenția Internațională cu privire la drepturile copilului, prevede patru principii generale care sunt considerate esențiale pentru implementarea tuturor celorlalte drepturi ale copilului și anume: nondiscriminarea, interesul superior al copilului, dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare și respectarea opiniei copilului.

Pactul International cu privire la drepturile civile și politice [9], la art. 14 pct. 3 prevede că orice persoană

acuzată de comiterea unei infracțiuni penale are dreptul, în condiții de deplină egalitate, la cel puțin următoarele garanții: să fie informată în cel mai scurt termen, într-o limbă pe care o înțelege, și în mod detaliat despre natura și motivele acuzației ce i se aduce; să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale și să comunice cu apărătorul pe care și-l alege; să fie judecată fără o întârziere excesivă; să fie prezentă la proces și să se apere ea însăși sau să aibă asistența unui apărător ales de ea, ori de câte ori interesul justiției o cere, să i se atribuie un apărător din oficiu, fără plată dacă ea nu are mijloace pentru a-l remunera; să aibă posibilitatea de a interoga martorii acuzării si să obțină prezentarea și interogarea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării; să beneficieze de asistența gratuită a unui interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la ședința de judecată; să nu fie silită să mărturisească împotriva ei însăși sau să se recunoască vinovată.

Potrivit art. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [6], demnitatea umană este inviolabilă, aceasta trebuie respectată și protejată. Articolul 4 din Cartă stabilește că nimeni nu poate fi supus torturii și nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Articolul 6, 7 și 8 prevăd că orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță, la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor precum și la protecția datelor cu caracter personal care o privesc.

Articolul 21 alin. (1) din Cartă interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală.

Articolul 24 din Cartă prevede că copiii au dreptul la protecția și îngrijirile necesare pentru asigurarea bunăstării lor. Ei își pot exprima în mod liber opinia. Aceasta se ia în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate. În toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt realizate de autorități publice sau de instituții private, interesul superior al copilului trebuie să fie considerat primordial. Orice copil are dreptul de a întreține cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți, cu excepția cazului în care acestea sunt contrare interesului său.

Articolul 47 din Cartă prevede că orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac eficientă în fața unei instanțe judecătorești, în conformitate cu condițiile stabilite de prezentul articol. Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege. Orice persoană are posibilitatea de a fi consiliată, apărată și reprezentată. Asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție [23].

Interferența cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) (dreptul la un proces echitabil) [5]

Articolul 6 alineatul (1) din Convenție enunță în mod explicit o serie de garanții ale unui proces echitabil și anume, dreptul la judecarea cauzei și la pronunțarea sentinței în mod echitabil, în mod public (cu excepțiile impuse, printre altele, de interesele minorilor), dreptul la judecarea cauzei în termen rezonabil, dreptul la judecarea cauzei de către o instanță instituită de lege, independentă și imparțială. Articolul 6 din Convenție cuprinde garanții în cadrul procesului penal, valabile deopotrivă pentru adulți și copii și anume, egalitatea posibilității rezonabile de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o plaseze într-o situație net dezavantajoasă față de adversarul său și procedura contradictorie, dreptul de a se abține de la declarații, accesul la un avocat, participarea efectivă, prezența la audieri și deciziile motivate. În plus, potrivit articolului 6 alineatul (2) din Convenție, orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită. Este de menționat faptul că dreptul de participare efectivă, precum și dreptul de acces la un avocat constituie aspecte de o importanță deosebită pentru copii, care au generat jurisprudență specifică acestora.

Dreptul la un proces echitabil constituie pilonul central al unei societăți democratice. Copiii suspectați sau acuzați de comiterea unei infracțiuni au dreptul la un proces echitabil și beneficiază de aceleași garanții ca orice altă persoană aflată în conflict cu legea. Garanțiile unui proces echitabil se aplică de la primul inte-

rogatoriu la care este supus minorul și sunt menținute pe tot parcursul procesului penal. Pe de altă parte, copiii aflați în conflict cu legea sunt deosebit de vulnerabili, având nevoie, așadar, de protecție suplimentară.

Articolul 6 alineatul (3) prevede că orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni trebuie să dispună de următoarele drepturi minime: să fie informată, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege, despre acuzațiile care i se aduc, să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale, să fie asistată de un apărător ales de ea, să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și dreptul să fie asistată gratuit de un interpret.

Articolul 6 alineatul (1) din Convenție nu cere ca un copil judecat pentru o infracțiune penală să înțeleagă sau să fie capabil să înțeleagă fiecare punct de drept sau detaliu probatoriu. Având în vedere sofisticarea sistemelor juridice moderne, mulți adulți cu inteligență normală nu sunt în măsură să înțeleagă pe deplin toate complexitățile și toate schimburile care au loc în sala de judecată. Acesta este motivul pentru care Convenția, în articolul 6 alin. (3) lit. c), subliniază importanța dreptului la reprezentare legală. Cu toate acestea, „participarea efectivă" în acest context presupune că acuzatul are o înțelegere largă a naturii procesului de judecată și a ceea ce este în joc pentru el sau ea, inclusiv semnificația oricărei pedepse care poate fi impusă. Înseamnă că el sau ea, dacă este necesar, cu asistența, de exemplu, a unui interpret, avocat, asistent social sau prieten, ar trebui să poată înțelege direcția generală a ceea ce se spune în instanță. Inculpatul ar trebui să poată urmări cele spuse de martorii acuzării și, dacă este reprezentat, să explice propriilor avocați versiunea sa asupra evenimentelor, să le atragă atenția asupra oricăror declarații cu care nu este de acord și să le informeze despre orice fapte care ar trebui prezentate în apărarea sa.

În *cauza S.C. împotriva Regatului Unit*, Curtea a stabilit că în cazul unui copil, este esențial ca acesta să fie tratat într-o manieră care să țină seama pe deplin de vârsta, nivelul de maturitate și capacitățile sale intelectuale și emoționale și să se ia măsuri pentru a-i promova capacitatea de a înțelege și de a participa la proceduri, inclusiv desfășurarea audierii în așa fel încât să reducă pe cât posibil sentimentele sale de intimidare și inhibiție. Atunci când se ia decizia de a se ocupa de un copil, care riscă să nu poată participa efectiv din cauza vârstei sale fragede și a capacității intelectuale limitate, mai degrabă pe calea procedurii penale decât în alt mod, forma de eliminare care are ca scop în primul rând determinarea interesului superior al copilului și pe cel al comunității, este esențial ca acesta să fie judecat într-un tribunal specializat care să fie capabil să ia în considerare pe deplin și să țină seama în mod corespunzător de handicapurile acestuia și să-și adapteze procedura în consecință. În cauza dată Curtea a concluzionat că făptuitorul minor nu a fost capabil să participe efectiv la procesul său penal din cauza unui grad semnificativ de dificultate de învățare [25, p. 28-35].

În *cauza T. și V. împotriva Marii Britanii*, o majoritate clară a judecătorilor din Curtea de Apel și Camera Lorzilor au caracterizat rolul ministrului de interne în stabilirea tarifului, ca pedeapsă pentru făptuitorii minori, ca fiind similar cu cel efectuat de un judecător în condamnare. Curtea notează că articolul 6 § 1 garantează anumite drepturi în ceea ce privește determinarea oricărei acuzații penale, iar în materie penală, articolul 6 § 1 acoperă întregul proces în litigiu, inclusiv procedurile de apel și stabilirea pedepsei. Articolul 6 § 1 garantează, *inter alia,* un proces echitabil de către un tribunal independent și imparțial, iar independent în acest context înseamnă independent de părțile în cauză și, de asemenea, de executiv, însă ministrul de interne, care a stabilit sancțiunea penală a reclamanților, nu era în mod evident independent de executiv și în consecință a existat o încălcare a articolului 6 § 1 [26, p. 106, 108, 113].

Interferența cu art. 3 CEDO (interzicerea torturii)

În *cauza Tyrer împotriva Regatului Unit*, Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenție atunci când unui adolescent în vârstă de 15 ani îi fusese aplicată o pedeapsă judiciară corporală pentru că agresase și rănise un elev mai mare din școala sa și i se ceruse să își scoată pantalonii și lenjeria intimă și să se aplece peste o masă. Fusese apoi ținut de doi ofițeri de poliție, în timp ce un al treilea ofițer de poliție îl lovise de trei ori cu o nuia. Deși acesta nu a suferit efecte fizice severe sau de lungă durată, pedeapsa sa prin care a fost tratat ca un obiect aflat în puterea autorităților a constituit o agresiune asupra tocmai a ceea ce este unul dintre scopurile principale ale art. 3 pentru a proteja respectiv demnitatea și integritatea fizică a unei persoane [29, p. 28-35].

În *cauza T. și V. împotriva Marii Britanii*, Curtea a analizat dacă atribuirea reclamanților a răspunderii penale pentru faptele săvârșite la vârsta de zece ani ar putea, prin ea însăși, să conducă la o încălcare a articolului 3. Atunci nu exista vreun standard comun clar între statele membre ale Consiliului Europei cu privire la vârsta minimă de răspundere penală. Curtea observă că una dintre garanțiile minime oferite de articolul 40 alineatul (2) litera (b) din Convenția ONU pentru copiii acuzați de infracțiuni este că intimitatea lor ar trebui să fie pe deplin respectată în toate etapele procedurii. În mod similar, Regula 8 din Regulile de la Beijing prevede că intimitatea minorului va fi respectată în toate etapele și că în principiu, nu va fi publicată nicio informație care ar putea duce la identificarea unui infractor minor. Cu toate acestea, Curtea recunoaște că procedura penală împotriva reclamantului nu a fost motivată de nicio intenție a autorităților statului de a-l umili sau de a-i provoca suferințe și nu s-a putut constata că trăsăturile particulare ale procesului de judecată aplicate acestuia au cauzat, într-o măsură semnificativă, suferințe depășind cele care ar fi fost în mod inevitabil generate de orice încercare a autorităților de a trata reclamantul în urma săvârșirii de către acesta a infracțiunii în cauză. Curtea nu consideră că procesul reclamantului a dat naștere la o încălcare a articolului 3 din Convenție [26, p. 67-78].

Interferența cu art. 5 CEDO (dreptul la libertate și la siguranță)

În *cauza Bouamar împotriva Belgiei*, statul belgian a ales sistemul de supraveghere educațională în vederea punerii în aplicare a politicii sale privind delincvența juvenilă. În consecință, aceasta avea obligația de a institui facilități instituționale adecvate, care să răspundă cerințelor de securitate și obiectivelor educaționale ale legii naționale. Curtea a statuat că un minor poate fi reținut numai în cazurile enumerate exhaustiv în lege iar plasarea temporară într-un penitenciar aflat în arest preventiv, este o măsură la care ar trebui să se recurgă numai în circumstanțe excepționale și să aibă o durată extrem de scurtă, iar legea națională o autorizează numai în cazul în care este imposibil din punct de vedere material să se găsească o persoană sau o instituție capabilă să accepte imediat minorul. Legalitatea implică, de asemenea, că privarea de libertate este în conformitate cu scopul restricțiilor permise de articolul 5 alin. 1 din Convenție. În astfel de împrejurări, privarea de libertate trebuie urmată rapid de aplicarea efectivă a unui regim de educație supravegheată într-un cadru (deschis sau închis) conceput și cu resurse suficiente în acest scop. Curtea concluzionează că cele nouă ordine de plasament, luate împreună, nu erau compatibile cu art. 5 alin. (1) lit. (d) din Convenție. Repetarea lor inutilă a avut efectul de a le face din ce în ce mai puțin „legale”. Prin urmare, a existat o încălcare a articolului 5 alin. (1) din Convenție [27, p. 50-53].

Mai mult ca atât, la audierile recursurilor reclamantului împotriva ordonanțelor organelor statului Curtea de Apel a audiat avocații domnului Bouamar și, cu toate acestea, Curtea de Apel s-a pronunțat asupra acestora abia după câteva luni. CtEDO a stabilit că astfel de intervale de timp sunt greu compatibile cu viteza cerută de termenii articolului 5 alin. (4) din Convenție. În plus, instanța de apel nu a decis cu adevărat „legalitatea” măsurilor de plasament care au fost contestate în fața sa, prin urmare, recursurile ordinare și recursurile reclamantei nu au avut niciun efect util. În concluzie, a existat o încălcare a articolului 5 alin. (4) din Convenție [27, 63-64].

Interferența cu art. 13 CEDO (dreptul la un remediu efectiv)

În *cauza Corsacov împotriva Moldovei*, dreptul reclamantului minor, acuzat de comiterea infracțiunii de furt, de a nu fi supus torturii și de a beneficia de o investigație efectivă a plângerilor sale cu privire la aplicarea torturii a fost încălcat de către stat, iar Curtea a constatat că pretențiile reclamantului în această privință au fost serioase și legitime în sensul articolului 13. Reclamantul ar fi putut pretinde compensații pentru cauzarea prejudiciului material și moral numai dacă prejudiciul ar fi fost cauzat prin acțiuni ilegale. Deoarece urmărirea penală desfășurată de autoritățile naționale a conchis că acțiunile polițiștilor au fost legale, orice acțiune civilă împotriva lor ar fi fost inefectivă. În aceste circumstanțe, Curtea a conchis că reclamantul nu a avut un recurs efectiv în conformitate cu dreptul național de a pretinde compensații pentru maltratarea sa și, prin urmare, a existat o violare a articolului 13 al Convenției în ceea ce privește pretenția în temeiul articolului 3 CEDO [28, p. 81-82].

Vârsta minimă de răspundere penală în dreptul comparat

Vârsta minimă de răspundere penală este vârsta sub care un copil nu poate fi tras la răspundere penală pentru acțiunile sale și, prin urmare, nu poate fi adus în fața unei instanțe penale.

Articolul 26 din Statutul Curții Penale Internaționale prevede următoarele: Curtea nu are competența față de o persoană sub vârsta de 18 ani în momentul pretinsei comiteri a unei crime de genocid, de război, de agresiune și crime împotriva umanității. Însă, conform principiului subsidiarității, instanțele naționale sunt însărcinate să judece, dacă este necesar, astfel de minori [12].

Unele jurisdicții nu au o vârstă minimă fixă, dar lasă procurorilor libertatea de a argumenta sau judecătorilor să se pronunțe dacă infractorul copil sau adolescent minor a înțeles că ceea a făcut a fost greșit. Dacă inculpatul nu a înțeles diferența dintre bine și rău, s-ar putea să nu fie considerat adecvat să se trateze o astfel de persoană ca fiind vinovată [20].

Articolul 113 din Codul penal al României [4] prevede limitele răspunderii penale. Astfel, minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal, iar minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ. Însă, minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal potrivit legii.

Condițiile prevăzute de art. 113 din Codul penal al României, instituie o prezumție absolută de nerăspundere penală până la vârsta de 14 ani (adică perioada neimputabilității absolute) și o prezumție relativă între 14 și 16 ani [18, p. 71-90].

Această condiție nu prezintă dificultate în cazul faptelor care îmbracă forma simplă a unității de infracțiune, cum sunt cele de furt, omor, fals etc. Dacă minorul a săvârșit mai multe fapte, din care unele înainte de a îndeplini condițiile legale și altele - după, pentru primele fapte va opera cauza de neimputabilitate. În cazul în care minorul a săvârșit, în timpul când nu răspunde penal, o parte din actele succesive componente ale unei infracțiuni continue ori continuate sau ale unei infracțiuni de obicei, pe care le repetă în perioada în care a devenit răspunzător potrivit legii, va fi tras la răspundere penală numai pentru activitatea infracțională săvârșită în ultima perioadă. Alegerea măsurii educative care urmează a fie luată față de minor se face în anumite condiții și potrivit unor criterii fixe [18, p. 71-90].

În Afganistan**,** vârsta minimă de răspundere penală este de 12 ani, iar copiii cu vârsta cuprinsă între 7 și 12 ani pot fi supuși avertismentelor, supravegherii de către serviciile sociale sau internați într-un centru de reabilitare.

În Angola**,** pedepsele minime și maxime sunt reduse cu două treimi între 14 și 16 ani și jumătate între 16 și 18 ani, iar nevoile de reabilitare și reintegrare socială sunt luate în considerare și pentru minori.

În, multe țări cum ar fi Andora, Belgia, Canada, China, Ungaria, Israel, vârsta redusă pentru răspundere penală a minorilor este de 12 ani.

În Austria, Albania, Bulgaria, Estonia, Germania, Italia, Letonia, Lituania vârsta redusă pentru răspundere penală a minorilor este de 14 ani.

Luxemburgul și Spania de exemplu, nu au stabilite o singură vârstă de răspundere penală specială a minorului, aceasta fiind vârsta de 18 ani. În Spania vârsta generală de răspundere penală este de 21 ani.

Cea mai mică vârstă de răspundere penală stabilită minorilor este în legislația Emiratelor Arabe Unite, Tailanda, Tanzania, Quatar, Pakistan, Liban, Kuweit, India, aceasta fiind de 7 ani.

Nu este o limită de vârstă stabilită a răspunderii penale speciale a minorilor în Mauritius, aceasta fiind de la naștere, iar vârsta generală de tragere la răspundere penală este de 14 ani [18].

Vârsta răspunderii penale în Anglia și Țara Galilor este de 10 ani. Regulile sunt diferite în Scoția. Aceasta înseamnă că minorii sub 10 ani nu pot fi arestați sau acuzați de o infracțiune. Există și alte pedepse care pot fi date copiilor sub 10 ani care încalcă legea. Însă, copiii între 10 și 17 ani pot fi arestați și duși în judecată dacă comit o infracțiune.

În Qatar minorul este definit ca orice bărbat sau femeie care are vârsta peste șapte ani dar sub 16 ani. Însă, conform legii Sharia, făptuitorii răspund pentru infracțiunile comise la debutul pubertății. În conformitate cu Legea privind minorii, copiii cu vârsta peste 14 ani, dar sub 16 ani care au săvârșit o infracțiune gravă sau majoră, nu pot fi condamnați la moarte, închisoare sau muncă silnică sau flagelare. Codul Penal prevede pedeapsa cu moartea pentru o anumită categorie de infracțiuni, dar precizează că o persoană cu

vârsta sub 18 ani la momentul săvârșirii infracțiunii nu poate fi condamnată la moarte. Cu toate acestea, Codul penal nu se aplică infracțiunilor de represalii când presupusul infractor este musulman. În cazul în care pedeapsa cu moartea este aplicată unei femei însărcinate în conformitate cu legea Sharia, executarea pedepsei este amânată până la emiterea unei pedepse de răzbunare, altei pedepse discreționare, se comută pe doi ani sau se condamnă la închisoare pe viață [16].

În Olanda minorii cu vârsta cuprinsă între 12 și 17 ani care săvârșesc o infracțiune sunt sancționați conform legii penale pentru minori. Instanța poate aplica, de asemenea, legea penală a minorilor adulților cu vârsta cuprinsă între 18 și 22 de ani. Copiii sub 12 ani nu pot fi urmăriți penal. Dacă un copil comite o infracțiune minoră, de exemplu furt sau vandalism, poliția va discuta cu părinții. De asemenea, ei pot trimite copilul la biroul de îngrijire a tinerilor, care fie va oferi consiliere, fie îl va îndruma către alte servicii. Dacă un copil sub 12 ani chiar scapă de sub control, instanța va interveni, de exemplu, desemnând un supraveghetor de familie care să monitorizeze copilul. Minorii care comit infracțiuni minore pot fi îndrumați către programul HALT de prevenire a criminalității juvenile. Acest lucru le oferă posibilitatea de a îndrepta ceea ce au greșit. Ei pot, de exemplu, să-și ceară scuze victimelor și să plătească pentru orice prejudiciu cauzat. Dacă își îndeplinesc obligațiile și își finalizează cu succes programul HALT, nu vor avea antecedente penale. În cazul în care un minor refuză să participe la programul HALT sau nu îl finalizează cu succes, cazul acestuia este înaintat procurorului. Acest lucru va duce de obicei la urmărire penală. Pedeapsa maximă pentru minorii în vârstă de 16 sau 17 ani este de doi ani. Pentru minorii cu vârsta cuprinsă între 12 și 15 ani, maximul este de un an [21].

În Grecia**,** pentru minori este prevăzută detenția în centre corecționale și nu în închisori, durata maximă a sancțiunilor privative până la 5 sau 10 ani, în cazul când pedeapsa privativă de libertate pentru adulți este mai mare de 10 ani, dar pedeapsa minimă este de 6 luni.

În Austria**,** nivelul minim sub care minorul nu poate fi pedepsit sau nu poate primi măsuri educative pentru infracțiunea pe care a săvârșit-o este vârsta de 14 ani. Pedeapsa maximă pentru minori este diminuată la jumătate și pedeapsa cu închisoare limitată pentru minori. Între 14 și 18 ani toți infractorii beneficiază de sistemul de justiție pentru minori. Pentru un copil infractor sub 14 ani, categoria „infracțiune” nu are sens direct. Copilul este supus doar măsurilor de protecție a tinerilor, care sunt aplicate de autoritățile de protecție a tinerilor și de tribunalele de familie. Un copil care este, în flagrant delict, suspectat că a comis o infracțiune, cu excepția infracțiunilor minore, poate fi arestat pentru a stabili faptele și pentru a fi predat părinților, tutorelui sau pentru a-i fi aplicată o sancțiune printr-o hotărâre a autorității competente pentru tineret [24].

În Portugalia, statutul legal pentru tinerii infractori este între 16 și 21 de ani. Judecătorul corecțional poate reduce durata pedepsei cu închisoarea unui minor între 16 și 18 ani, dacă este favorabilă reintegrării minorului [22]. Copiii sub 12 ani sunt considerați incapabili de a încălca legea, prin urmare ei necesită protecție, nu pedeapsă. Sunt instituite proceduri speciale prin intermediul Sistemul de tutelă educațională pentru judecarea făptuitorului minor care are 12 ani [19].

În Republica Moldova, procedura specială de investigare a cauzelor penale privind minorii are caracter derogatoriu de la procedura generală prevăzută de legislația procesual penală. Articolul 6 pct. 47) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [1] definește minorul ca persoană care nu a împlinit vârsta de 18 ani. Totodată, Codul penal al Republicii Moldova [2] stabilește la art. 21 vârsta de răspundere penală a persoanelor fizice responsabile. Astfel, potrivit art. 21 alin. (1) din Codul penal, sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani. Însă, alin. (2) prevede că persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea anumitor categorii de infracțiuni. Articolul 20 alin. (3) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova prevede că urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt minori se fac de urgență și în mod prioritar.

Judecarea cauzelor

Minorii sunt subiecți de drept cu caracteristici speciale proprii. Din cauza acestor particularități, sistemul legislativ ar trebui să privească răspunderea penală a minorilor ca o problemă separată în cadrul elementelor de criminalitate.

Art. 485 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova prevede că la adoptarea sentinței în procesul unui minor, în afară de chestiunile indicate în art.385, instanța de judecată urmează să examineze posibilitatea liberării de pedeapsa penală a minorului în conformitate cu dispozițiile art.93 din Codul penal al Republicii Moldova sau suspendării condiționate a executării pedepsei de către minor conform dispozițiilor art.90 din Codul penal al Republicii Moldova.

Astfel, cauzele cu implicarea copiilor sunt gestionate conform procedurii generale, cu aplicarea unor condiții speciale prevăzute de legislația procesual-penală: asistență juridică garantată de stat obligatorie, participarea reprezentantului legal și a pedagogului/psihologului la audierea copilului etc [17, p.71-90].

În cazul liberării minorului de pedeapsa penală cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art.104 din Codul penal, instanța informează despre aceasta organul specializat de stat respectiv și pune în sarcina lui efectuarea controlului asupra comportării minorului condamnat.

Orice parte, inclusiv inculpatul minor, care nu este mulțumită de sentința emisă are dreptul să o conteste.

Cooperarea internațională.

Pe lângă protecția oferită tuturor copiilor, inclusiv copiilor migranți, în temeiul articolului 24 din Carta drepturilor fundamentale a UE, articolele 18 și 19 din cartă se referă în mod specific la dreptul la azil și protejarea, expulzarea sau extrădarea. UE a acordat, de asemenea, atenție nevoilor specifice ale copiilor neînsoțiți, inclusiv în ceea ce privește aspectele juridice de acest fel precum tutela și reprezentarea legală, evaluarea vârstei, urmărirea familiei și reunificarea, procedurile de azil, detenția și expulzarea, precum și aspectele legate de condițiile de viață ale copiilor [15].

Aplicarea instrumentelor privind cooperarea internațională în materie penală trebuie să aibă o atenție specială pentru interesele predominante ale copilului. Cooperarea nu trebuie să creeze niciodată a situație mai gravă decât cea la care ar fi expus copilul în țara de origine. Respectarea dreptului la o viață de familie ar trebui stipulată în mod expres, în special în cazul extrădării. Copilul străin trebuie să aibă cel puțin aceleași drepturi ca cele acordate copiilor cu cetățenia țării date.

În cazul unui minor în vârstă de sub 18 ani la momentul cererii de extrădare și rezident obișnuit în statul solicitat, autoritățile competente ale statului solicitant și ale statului solicitat vor lua, în calcul, ținând cont de interesele minorului și, în cazul în care consideră că extrădarea ar putea prejudicia reabilitarea sa socială, toate modalitățile de a se ajunge la un acord asupra celor mai adecvate măsuri [10, p.16]. În acest context, se poate atesta apariția unei autonomii tot mai mari a justiției pentru minori, așa cum o arată afirmarea principiului răspunderii penale a minorilor la nivel național și internațional [14, p. 669-673].

Concluzii

Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului [7] a fost înființată pentru a recunoaște drepturile copiilor din întreaga lume. Acest cadru legal pledează pentru protecția oricărei persoane sub 18 ani, deoarece recunoaște că copiii merită o atenție specială datorită vârstei și nevoilor de dezvoltare asociate, în special pledând pentru protecția specială a copiilor aflați în conflict cu legea.

Sistemul de justiție pentru minori a fost înființat pentru reabilitarea copiilor. Cercetările confirmă că închiderea copiilor pentru perioade lungi de timp, mai ales în condițiile dure pe care le vedem prea des în sistemul de justiție pentru minori, provoacă mai mult rău decât bine și nu ajută la protejarea comunităților noastre. Relevant în mod specific, în toate acțiunile privind copiii în conflict cu legea, interesul superior al copilului trebuie să fie o considerație primordială atunci când trebuie luate în considerare nevoile acestuia.

Sistemele de justiție trebuie să funcționeze mereu în interesul copilului și se să asigure că drepturile copilului sunt respectate, indiferent de locul și de modul în care copiii intră în contact cu sistemul de justiție.

Condamnarea minorilor la privațiune de libertate provoacă leziuni fizice, traume emoționale și vătămări psihologice și întrerup dezvoltarea sănătoasă a acestora. Tinerii aflați în închisoare se confruntă și cu violență fizică și sexuală, agravând trauma impusă de izolarea și separarea lor de familiile, prieteni și comunitățile lor.

Pedeapsa pentru o infracțiune trebuie să fie întotdeauna într-o manieră proporțională nu doar cu circumstanțele și gravitatea acesteia, ci și în raport cu circumstanțele și nevoile copilului precum și nevoile

societății. Bunăstarea copilului trebuie să fie factorul călăuzitor în examinarea cazului și nu în ultimul rând ținându-se cont și de alte drepturi fundamentale ale unui copil deținut, cum ar fi privare de educație, accesul la îngrijire medicală corespunzătoare, accesul la justiție etc.

Privarea de libertate este foarte rar în interesul superior al copilului și disproporționat necesară pentru siguranța publică. Din analiza legislației la nivel internațional și european, am constatat că pedeapsa închisorii trebuie să rămână o sancțiune excepțională care poate fi pronunțată numai pentru infracțiuni grave și aplicată numai minorilor a căror personalitate a fost evaluată cu atenție. Durata închisorii trebuie să fie strict limitată, iar pedeapsa executată într-un loc diferit de cel al adulților. De fiecare dată când este posibil trebuie aplicate măsuri alternative la închisoare. La fel și aplicarea măsurilor educative și de protecție trebuie să fie limitate de principiul proporționalității. În toate cazurile, trebuie respectate limitele maxime de proporționalitate.

Referințe:

1. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 248-251 art. 699 din 05.11.2013.
2. *Codul penal al Republicii Moldova*, publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 72-74 art. 195 din 14.04.2009.
3. *Codul de executare al Republicii Moldova*, publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 214-220 art. 704 din 05.11.2010.
4. *Codul de procedură penală al României (Legea nr. 135/2010)*, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 486 din 15 iulie 2010.
5. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului.* Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron.
6. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 83/391 din 30.3.2010*. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF.
7. *Convenția Internațională nr. 52 din 20.11.1989 cu privire la drepturile copilului, publicat 30.12.1998 în Tratate Internaționale Nr. 1 art. 52, adoptată de Adoptarea generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115568&lang=ro.
8. *Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale Lanzarote, 25 octombrie 2007.* Disponibil: https://rm.coe.int/168046e1d9.
9. *Pact Internațional nr. 31 din 16.12.1966 cu privire la drepturile civile și politice, publicat: 30.12.1998 în Tratate Internaționale Nr. 1 art. 31, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16.12.1966.*
10. *European Convention on Extradition Explanatory notes,* p. 16. Disponibil: https://rm.coe.int/168048bd42.
11. *Recomandarea CM/Rec(2008)11 al Comitetului de Miniștri către* statele membre privind Regulile europene pentru infractorii minori supuși sancțiunilor sau măsurilor. Disponibil: https://www.refworld.org/docid/4a7058c02.html.
12. *Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 17.07.1998, publicat în Monitorul Oficial al României nr. 211 din 28.03.200*2. Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocume*ntAfis/34774.*
13. XVIIth International Congress of Penal Law (Beijing, 12 - 19 September 2004). Disponibil: https://www.penal.org/sites/default/files/files/RICPL.pdf.
14. Reynald Ottenhof, *Criminal responsibility of minors in national and international legal order. Revue internationale de droit pénal* 2001/3-4, Vol. 72, p. 669-673. Disponibil: https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2001-3-page-669.htm.
15. *Handbook on European law relating to the rights of the child 2022 edition*, p. 199. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/handbook_rights_child_eng.
16. *Inhuman sentencing of children in Qatar*. Disponibil: https://archive.crin.org/sites/default/files/inhuman_sentencing_children_qatar_2016.pdf.
17. Pasat A. O. *Răspunderea Penala a Minorilor. Studiu comparativ Republica Moldova și România, Acta Universitatis Danubius Juridica,* Vol. 17, Nr. 2(2021), p. 71-90. Disponibil: https://dj.univ-danubius.ro/index.php/AUDJ/article/view/2006.

18. Păvăleanu V. *Drept penal general. Conform noului Cod penal*. Bucureşti: Universul Juridic, p. 504, 2012, *op. cit.,* Pasat A. O. *Criminal Liability of an Juvenile Offender*, *Acta Universitatis Danubius Juridica*, Vol. 17, No. 2 (2021), p. 71-90. Disponibil: https://dj.univ-danubius.ro/index.php/AUDJ/article/view/2006.
19. Yanna Papadodimitraki, *Minimum Age of Criminal Responsibility (MACR), Comparative Analysis International Profile*, Portugal, CYCJ. Disponibil: https://cycj.org.uk/wp-content/uploads/2016/03/MACR-International-Profile-Portugal.pdf.
20. https://en.wikipedia.org/wiki/Age_of_criminal_responsibility.
21. https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/penalties-juvenile-offenders.
22. https://www.protection-of-minors.eu/en/country/PT.
23. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_rights_child_RON.
24. Frank Höpfel, *Criminal responsibility of minors,* Austria. Disponibil: https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2004-1-page-121.htm.
25. *CASE OF S.C. v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 60958/00*). Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61826%22]}.
26. *CASE OF T. v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 24724/94) JUDGMENT STRASBOURG, 16 December 1999.* Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2224724/94%22],%22itemid%22:[%22001-58593%22]}.
27. *CASE OF BOUAMAR v. BELGIUM (Application no. 9106/80) JUDGMENT STRASBOURG, 29 February 1988.*
28. *CAUZA CORSACOV c. MOLDOVEI (Cererea nr. 18944/02) HOTĂRÂRE STRASBOURG, 4 aprilie 2006.*
29. *CASE OF TYRER v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 5856/72) JUDGMENT STRASBOURG, 25 April 1978.* Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57587%22]}.

Date despre autor:
Elena PÎRĂU**,** consilier juridic în Parlamentul Republici Moldova, masterand, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România.
E-mail: elena.pirau@parlament.md

Prezentat la 26.03.2024